

ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА

УДК: 378.017.4:7.071.4-047.22](510)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15778408>

Соціально-громадянська компетентність майбутніх педагогічних працівників мистецьких дисциплін

Башкір Ольга Іванівна

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Харків, вул. Алчевських, 29, 61002, Україна,
e-mail: olga.bashkir@hnpu.edu.ua,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5237-9778>

Коваленко Оксана Анатоліївна

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри англійської філології, директор Центру міжнародної освіти, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Харків, вул. Алчевських, 29, 61002, Україна,
e-mail: 04.08.1975@hnpu.edu.ua,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6131-253X>

Юдько Алла Миколаївна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри освітології та інноваційної педагогіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, вул. Алчевських, 29, м. Харків, 61002, Україна, e-mail: alla.tsapko@hnpu.edu.ua,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5629-4448>

Прийнято: 28.05.2025 | Опубліковано: 16.06.2025

***Анотація.** Соціально-громадянська компетентність займає ключове місце в роботі педагогічних працівників, оскільки є однією з основних складових їхньої професійної діяльності та визначає якість освітнього процесу. Вона забезпечує здатність педагога не лише передавати знання, а й формувати у вихованців цінності, навички співпраці, відповідальності, поваги до прав інших, готовності до участі в житті громади й суспільства. Саме тому важливо розуміти зміст соціально-громадянської компетентності, що варто враховувати в підготовці майбутніх педагогічних працівників мистецьких дисциплін усіх ланок освіти.*

У статті авторами розкрито досвід формування громадянської та соціальної компетентності майбутніх педагогічних працівників у Китаї та Сінгапурі; здійснено спробу проаналізувати зміст соціально-громадянської компетентності педагогічних працівників (викладачів закладів дошкільної та загальної середньої освіти).

До основних складників соціально-громадянської компетентності віднесено особистісні якості (відповідальність, ініціативність, почуття власної гідності, здатність до самоконтролю, чесність, дисциплінованість, совість); соціальні почуття та навички (емпатія, толерантність, здатність до співпраці, уміння працювати в команді, вирішувати конфлікти, брати участь у соціальних подіях, повага до прав інших осіб); громадянські знання та вміння (знання про права й обов'язки, принципи демократії, національні та державні символи, історію, традиції, культуру своєї країни, уміння брати участь у громадському житті, відстоювати свої права та інтереси, діяти на благо суспільства); ціннісні орієнтації (патріотизм, любов до Батьківщини, повага до культурного різноманіття, усвідомлення важливості незалежності, готовність до участі у спільній діяльності задля розвитку суспільства); мотиваційний компонент (унутрішня мотивація до соціальної

активності, громадянської участі, прагнення до справедливості та добробуту суспільства).

Ключові слова: *підготовка, педагогічні працівники, дошкільна освіта, середня освіта, вища освіта, виховання, Китай, Сінгапур.*

Social and Civic Competence of Prospective Art Teaching Staff

Bashkir Olha

Doctor of Pedagogy, professor, head at the Chair of Educology and Innovative Pedagogy, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, Ukraine, 29 Alchevsky Str., 61022, Ukraine,
e-mail: olga.bashkir@hnpu.edu.ua,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5237-9778>

Kovalenko Oksana

Doctor of Pedagogy, professor,
professor of the English Philology Department, Director of the International Education Centre, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, 29 Alchevskikh str., 61002, Ukraine,
e-mail: 04.08.1975@hnpu.edu.ua,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6131-253X>

Alla Yudko

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of the Educology and Innovative Pedagogy, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, 29 Alchevskykh St., Kharkiv, 61022, Ukraine,
e-mail: alla.tsapko@hnpu.edu.ua,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5629-4448>

Abstract. *Social and civic competence is key to the work of teachers, as it is one of the main components of their professional activity and determines the quality of the educational process. It ensures the ability of a teacher not only to impart knowledge but also to form values, skills of cooperation, responsibility, respect for the rights of others, and readiness to participate in the life of the community and society. That is why it is important to understand the content of social and civic competence, which should be taken into account in the training of future art teachers at all levels of education.*

The article describes the experience of forming the civic and social competence of future teachers in China and Singapore; an attempt is made to analyze the content of the social and civic competence of teachers (teachers of preschool and general secondary education).

The main components of social and civic competence include personal qualities (responsibility, initiative, self-esteem, self-control, honesty, discipline, conscience); social feelings and skills (empathy, tolerance, ability to cooperate, ability to work in a team, resolve conflicts, participate in social events, respect for the rights of others); civic knowledge and skills (knowledge of rights and responsibilities, principles of democracy, national and state symbols, history, traditions, culture of one's country, ability to participate in public life, defend one's rights and interests, act for the benefit of society); value orientations (patriotism, love for the Motherland, respect for cultural diversity, awareness of the importance of independence, readiness to participate in joint activities for the development of society); motivational component (intrinsic motivation for social activity, civic participation).

Keywords: *training, teachers, preschool education, secondary education, higher education, education, China, Singapore.*

Постановка проблеми. Протягом усього суспільного розвитку важливим є формування громадянської свідомості та громадянської позиції

всіх членів суспільства. Для українського сьогодення формування громадянськості як провідної особистісної риси є першочерговим завданням освітньої діяльності закладів освіти всіх рівнів. Особливо актуалізується проблема громадянської освіти та громадянського виховання для мистецької освіти, оскільки саме через мистецькі дисципліни педагогічні працівники формують у здобувачів освіти почуття любові до Батьківщини та ціннісного ставлення до себе, своїх прав і прав інших [3; 6].

Поряд із громадянською компетентністю педагогічних працівників активно досліджується соціально-громадянська, котра має виразніше спрямування на взаємодію із соціальними проявами людства, здобувацтва, де особливе місце відводиться соціально-емоційному навчанню та громадянській освіті. Соціально-громадянська компетентність майбутнього вчителя мистецьких дисциплін – це якість особистості педагога, яка проявляється в здатності виявляти особистісні якості, соціальне почуття, любов до Батьківщини, а також готовність брати участь у соціальних подіях, що відбуваються в дитячих колективах, громаді, суспільстві, та спрямованості на вдосконалення спільного життя.

Усвідомлюючи свої потреби, Україна прагне стати сучасною демократичною країною. Рівень української науки та освіти, а також визнання його світовою спільнотою залежатиме від того, які внутрішні зміни будуть упроваджені, що буде прийняте від міжнародних стандартів, а що піддаде критиці. З цього ракурсу актуальним є вивчення досвіду світових спільнот щодо формування соціально-громадянської компетентності майбутніх педагогічних працівників мистецьких дисциплін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування соціально-громадянської компетентності майбутніх педагогічних працівників мистецьких дисциплін – процес, який сприяє розвитку громадянських, соціальних і культурних якостей, є важливим для ефективної професійної

діяльності та виховання підростаючого покоління в комплексі демократичних цінностей, толерантності й активної громадянської позиції.

Досліджуючи соціально-громадянську компетентність, варто зосереджувати увагу окремо на громадянську та соціальну, що простежується в різних дослідженнях [1; 5; 8]. Так, у Китаї система формування соціально-громадянської компетентності майбутніх педагогічних працівників мистецьких дисциплін регулюється зокрема «Стандартом побудови курсів ідеологічно-політичного виховання у вищих навчальних закладах» (高等学校思想政治理论课建设规范 (2021)) [14] і є предметом для обговорення багатьох учених. Китайські дослідники Мін Ци, Фен Меншуан акцентують увагу на громадянському моральному вихованні, розуміючи під цим терміном зміст, у який необхідно проникнути через імерсивне навчання [15]. Хоу Лімін, Роланд Соурс [16] наголошують на врахуванні «соціальних потреб» учнів закладів дошкільної освіти, що має реалізовуватися в соціально-громадянському контексті виховної системи Китаю і є основою для академічної підготовки здобувачів освіти.

Актуальною в сьогоденні є соціально-емоційна компетентність, що забезпечує комфортне та успішне перебування особистості в особистісному та соціальному просторах. Особливе місце тут посідає емоційний інтелект, який включає такі ключові компетенції, як самосвідомість, самоменеджмент, соціальна обізнаність, навички налагодження стосунків та відповідальне прийняття рішень, все частіше визнається критично важливим компонентом цілісного розвитку майбутніх лідерів та представників інтелектуальної еліти [10; 11].

Досліджуючи соціально-емоційне навчання в Сінгапурі, О. Башкір та К. Чихаріна зазначають, що СЕН охоплює процеси, за допомогою яких люди набувають і ефективно застосовують знання, ставлення і навички, необхідні для розуміння і управління емоціями, постановки і досягнення цілей, відчуття і прояву емпатії до інших, встановлення і підтримки позитивних відносин у

різних середовищах, а також прийняття відповідальних рішень [9, с.15]. Й. Джін-Лі [13] узагальнює досвід організації соціально-емоційного навчання в системі предметів закладів загальної середньої освіти Сінгапуру.

Дослідники Я. Зінс, Р. Вайсберг, М. Ван, Х. Вальберг підкреслюють, що соціально-емоційні компетентності включають самосвідомість, самоуправління, соціальну обізнаність, навички взаємовідносин і відповідальне прийняття рішень, які покращують як академічну успішність, так і емоційне благополуччя [12].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Результати аналізу науково-педагогічних досліджень свідчать про незначну присутність або відсутність досліджень, присвячених соціально-громадянській компетентності майбутніх педагогічних працівників мистецьких дисциплін, адже саме мистецтво є кодом нації, виразним показником громад, які можуть становити в собі декілька національних меншин та титульну націю; воно спроможне на кожному рівні освіти (від дитячих садочків до закладів післядипломної освіти) прищеплювати любов та розуміння територіальної приналежності, гордості за співучасть у житті громадськості, бажання примножувати культурні національні цінності.

Зазначимо, питання соціально-громадянської компетентності майбутніх педагогічних працівників мистецьких дисциплін в освітніх середовищах різних країн світу є актуальними через викладання як відповідних навчальних дисциплін, тобто лінійно, так і епізодично – метолом вкраплення в освітній прос та позааудиторну роботу закладів освіти, які займаються їхньою підготовкою. **Метою** статті є виявлення змісту соціально-громадянської компетентності майбутніх педагогічних працівників мистецьких дисциплін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний педагог повинен володіти здатністю критично мислити, формувати та аргументувати власні ідеї, спілкуватися та підтримувати громаду, розуміти значення національної пам'яті та демократичні принципи, такі як рівність, толерантність, соціальна

справедливість і недопустимість дискримінації. Цьому сприяє соціально-громадянська компетентність, котра покликана виховувати любов до рідного краю, родини, міста чи села; формувати духовно-моральні взаємини, повагу до культурного спадку свого народу, звичаїв, традицій, цінностей; сприяти вивченню рідної мови, формуванню знань про державні та народні символи; розвивати почуття власної гідності, толерантного ставлення до представників інших національностей і культури.

Соціально-громадянська компетентність компенсується в собі елементами соціальної (здатність до ефективної взаємодії, співпраці, адаптації, прийняття соціальних норм) та громадянської (усвідомлення своєї належності до держави, готовність брати участь у житті суспільства, дотримання прав і обов'язків) компетентностей.

Досліджуючи питання формування у викладачів закладів дошкільної освіти громадянської компетентності, А.О. Бубін виокремлює в ній такі компоненти:

1) система знань, яка складається з певних фактів, концепцій, ідей та теорій, які формують, розвивають усвідомлене розуміння сутності понять громадянин, громадянське виховання, громадянська освіта, громадянськість тощо;

2) уміння та навички як здатність та спроможність майбутнього вихователя виконувати професійні функцію в цілому й зокрема формувати та розвивати громадянськість у дітей дошкільного віку; використовувати наявні знання для досягнення певних результатів; формувати соціально-громадянську компетентність дітей у закладі дошкільної освіти;

3) цінності громадянської компетентності як базові у професійній підготовці майбутніх вихователів: емпатія, навички співпраці, навички автономного навчання, знання та критичне розуміння світу, відповідальність, відкритість до інших культур, уміння слухати та спостерігати, повага до людської гідності, гнучкість та уміння адаптуватися, лінгвістичні та

комунікативні навички та багатомовність; повага до прав людини, визнання цінності культурного різноманіття, визнання цінності демократії, справедливості, рівності і верховенства права, знання та критичне розуміння мови і особливостей спілкування, знання самого себе та критична самооцінка, громадянська свідомість, упевненість у собі, прийняття невизначеності, аналітичне та критичне мислення, навички вирішення конфліктів;

4) творча практична діяльність, орієнтована на формування громадянської компетентності вихованців у закладі дошкільної освіти;

5) соціальна активність та активна життєва позиція [2, с.71].

При формуванні громадянської компетентності майбутніх вихователів закладів загальної середньої освіти А.О. Бубін виокремлює проєктне навчання, кейс-технології, дискусійні прийоми, «асоціативний куц», роботу в малих групах тощо [2, с.75]

Формування і розвиток у громадян України громадянських компетентностей, спрямованих на утвердження і захист державності та демократії, здатності відстоювати свої права, відповідально ставитися до громадянських обов'язків, брати відповідальність за своє власне життя, за налагодження гармонійних стосунків між членами своєї сім'ї та за життя територіальної громади є метою громадянської освіти України [7, с.86]. Серед якостей, які притаманні громадянській компетентності майбутнього педагогічного працівника, Н. Ратушняк виокремлює патріотизм, інтернаціоналізм, демократизм, гідність, громадянську активність, дисциплінованість, відповідальність, совість, чесність, принциповість, справедливість, повагу, працелюбність. Ці необхідні громадянські навички дозволяють використовувати широкі можливості під час прийняття рішень.

Показником громадянської компетентності є громадянська моральна свідомість – це складна система, що складається з когнітивних та емоційних підсистем. У міру поглиблення індивідуального пізнання, розуміння дітьми моралі еволюціонуватиме від конкретної форми до символічної, і, нарешті, до

абстрактної форми. У цьому відношенні громадянське моральне виховання також зазнає переходу від ситуативного до раціонального, а потім до переконання [15].

У той же час, соціально-громадянську компетентність часто асоціюють з поняттям «громадянська зрілість». Її характеризує не вік, а погляди, вчинки людини, яка є гармонійно і всебічно розвинута, має гуманістичний світогляд. Зрілою є людина, яка постійно самовдосконалюється, має високий рівень національної та планетарної свідомості, знає культуру й історію рідного краю, соціально відповідальна, наділена стійкими переконаннями. Громадянська зрілість не є підсумком або завершеним процесом. Для її підтримки потрібний постійний тренінг, що є важливим у професійній діяльності педагогічних працівників. І саме громадянська зрілість педагога є запорукою формування громадянської компетентності учнів [7].

У ході дослідження варто зазначити про таке явище, як «деліберация», котре входить у різні сфери сучасної політики, освіти, медіа і є перспективним трендом у розвитку культури демократії та передбачає зважений підхід до розв'язання різних суспільних питань. Деліберацию називають демократією майбутнього, в основі якої – увага до позиції меншості, соціальна емпатія, пошук консенсусу. Засади деліберации активно використовують зараз різні країни у сфері громадянської освіти, вони реалізуються через різноманітні форми й методи навчання. Перевага надіється словесним методам та кооперативним формам навчання, серед яких зазначимо дискусії («Дебати», «Аргументована дискусія», онлайн-форуми тощо, «Дискусія деліберации»), коли робиться акцент не лише на аргументованому представленні своєї позиції, а передусім на емпатичному сприйнятті позиції опонента, пошуку компромісу. Важливим етапом організації дискусії деліберации, на думку Н. Ратушняк, є акцентування не лише аргументів однієї сторони, але й аналіз та прийняття окремих аргументів опонента задля спільного порозуміння [7, с.88].

Розвиток громадянської освіти Китаю, безумовно, тісно пов'язаний із соціальними, економічними, культурними та демографічними змінами в суспільстві, а також із зовнішніми впливами. Повне розуміння етапу сучасного розвитку громадянської освіти в китайському суспільстві вимагає приділяти належну увагу всім цим питанням. Також важливим чинником є вплив широкомасштабних світових соціально-економічних, технологічних і політичних змін на політику й практику мистецької освіти в китайських суспільствах, а також відповіді на глобальну стурбованість щодо ізольованих і знедолених дітей, дітей з особливими потребами, якості та сталості мистецької освіти в різні періоди розвитку особистості.

Сферу громадянського виховання Китаю охоплюють навчання колективним стосункам, соціалізації, а також «навчання заради себе», виховання культурних національних цінностей, навчитися бути людиною через взаємність як усталену рису особистості громадянина.

У публікації варто звернути увагу до дослідження О. Косенчук, котра аналізує, так звану, соціально-громадянську компетентність дітей дошкільного віку. Дослідниця під цим поняття розуміє «здатність до прояву особистісних якостей, соціальних почуттів, любові до Батьківщини; готовність до посильної участі в соціальних подіях, що відбуваються в дитячих осередках, громаді, суспільстві та спрямовані на покращення спільного життя» [4, с.9.], що необхідно враховувати при підготовці майбутніх вихователів до реалізації громадянського виховання в дитячих садочках.

Висновки. Отже, соціально-громадянська компетентність майбутніх педагогічних працівників мистецьких дисциплін є важливою як в системі їхньої професійної підготовки та професійного зростання, так і в педагогічній діяльності, що сприяє формуванню в здобувачів усіх ланок освіти комплексу особистісних, соціальних та громадянських якостей, знань, умінь і цінностей, які забезпечують здатність особистості ефективно взаємодіяти в суспільстві,

брати участь у громадському житті, дотримуватися норм, цінностей і традицій своєї країни, а також сприяти розвитку спільного блага.

Соціально-громадянська компетентність увібрала в різних країнах різні компоненти (соціальний, інтелектуальний, громадянський, національний), але має на меті спільну ціль – комфорт та благополуччя людини впродовж життя. Вивчення досвіду формування соціально-громадянської компетентності педагогічних працівників у різних країнах світу є перспективним для вдосконалення міжнародної взаємодії та емпатії цінностей інших.

Список використаних джерел

1. Башкір О.І., Боярська-Хоменко А.В., Осова О.О. Методологія підготовки магістрів: досвід іноземних країн. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2023. Випуск 1 (52). С. 24-29. DOI: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2023.52.24-28>
2. Бубін А.О. Інноваційні методи формування громадянської компетентності майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*, 2023. Вип. 1. С.68-77. DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.1.11>
3. Корчагіна Г.С., Ян Чженьюй. Проблема професійної підготовки вчителів музики в КНР. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 36. С.17-20. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/36.2>
4. Косенчук О. Соціально-громадянська компетентність дошкільника: сучасний освітній вектор. *Дошкільне виховання*. 2023. №5. С.8-10. URL:<https://uied.org.ua/2023/05/10329/>
5. Кульбач Л. Громадянська компетентність педагога у світлі реформування системи дошкільної освіти. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти «Філософія. Педагогіка»*, 2023. № 2 (5). С. 56-59
6. Лі Ян. Формування музично-сценічних умінь студентів факультетів мистецтв у педагогічних навчальних закладах України та Китаю.

Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського: педагогічні науки: зб. наук. праць [за ред. проф. Т.Степанової]. Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського. 2017. №4. С. 326-330.

7. Ратушняк Н. Громадянська компетентність педагога в системі післядипломної педагогічної освіти. *Педагогічні науки та освіта*. 2022. Вип. XL–XLI. С. 85–90. URL: https://znayshov.com/FR/19280/XL_XLI-86-91.pdf

8. Чихаріна К. Специфіка підготовки інтелектуальної еліти у Республіці Сингапур. *Освітологічний дискурс : наук. електрон. фах. вид. / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка ; редкол.: В. В. Осадчий (голов. ред.) та ін. Київ, 2023. Вип. 4(43). С. 218–233. DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2023.412>*

9. Bashkir O.I., Chykharina K.I. The role of social-emotional learning in preparing the intellectual elite of the nation. *Педагогічні науки: Збірник наукових праць*. 2024. № 108. С.12-19. DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2024-108-2>

10. Bradberry T., Greaves J. Emotional intelligence 2.0. TalentSmart. 2009. 255 p.

11. Cipriano C., Strambler M.J., Naples L.H., Ha C., Kirk M., Wood M., Sehgal K., Zieher A.K., Eveleigh A., McCarthy M., Funaro M., Ponnock A., Chow J.C., Durlak J. The state of evidence for social and emotional learning: A contemporary meta-analysis of universal school-based SEL interventions. *Child development*. 2023. 94(5). P. 1181–1204.

12. Zins J.E., Weissberg R.P., Wang M.C., Walberg H.J. Building academic success on social and emotional learning: What does the research say? Teachers College Press. 2004.

13. Lee Y. J. Education in Singapore: People-Making and Nation-Building. Singapore : Springer Nature, 2022. 437 p. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-981-16-9982-5>

14. 教育部等八部门关于加快构建高校思想政治工作体系的意见 (Думки Міністерства освіти та інших восьми відомств щодо прискорення розбудови системи ідейно-політичної роботи в коледжах та університетах). 教思政. 2020. 1 号. URL: 教育部等八部门关于加快构建高校思想政治工作体系的意见_国务院部门文件_中国政府网

15. 闵琪 冯孟爽. 【人之初课堂】基于幼儿认知规律的浸入式学前阶段公民道德教育路径 [Шляхи до громадянського та морального виховання дітей дошкільного віку на основі когнітивних законів]. 2020. URL: <http://surl.li/fwlqnf>

16. 侯莉敏, 罗兰兰来源. 从“立场彰显”向“科学发展”迈进: 我国幼儿园课程实践的十年变迁 作 [Перехід від «прояву позиції» до «наукового розвитку»: десять років змін у практиці навчальних програм дитячих садків Китаю]. 学前教育研究发布时间. 2022. URL: <http://surl.li/drclik>